

НГИЭИ. 2012. № 3. С. 81-93.

19. Музыченко А.С., Булавка Л.В. Государственное регулирование развития личных крестьянских хозяйств населения в Украине // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2013. № 4 (15). С. 10-13.

20. Кравченко В.В. Страхование сельскохозяйственных

посевов в США [Текст] / В.В. Кравченко // Развитие научного наследия академика Вавилова Н.И. : Материалы междунар. науч. конф. – Саратов, - 1997. - С.56-59.

Статья публикуется при поддержке гранта РГНФ «Целевой конкурс по поддержке молодых ученых» (231-95-1539)

BASIC TOOLS FOR RISK MINIMIZATION IN AGRICULTURE

© 2014

O.G. Chyrva, doctor of economical science of the chair «Marketing and Business Management»
N.M. Osmorkina, graduate student of the department of «Marketing and business management»
State Uman Pedagogical University named after Pavlo Tychna, Ukraine, (Uman)

Annotation: The paper found instruments and mechanisms to minimize both production and market risks in agriculture. Using the algorithm and methods SWOT-analysis for each of the instruments to minimize the risks created by verbal model of distinguishing basic parameters for this trend analysis.

Keywords: agricultural producers, risk, SWOT-analysis, diversification, financial and credit support, market infrastructure, leasing, insurance, government support programs.

УДК: 631:332.122:338,43

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

© 2014

В.В. Попович, кандидат экономических наук, доцент кафедры информационных систем и технологий им. Н.А. Браславця
И.В. Колмогорова, кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента и маркетинга
Одесский государственный аграрный университет, Одесса (Украина)

Аннотация: Анализируются особенности современного развития сельских территорий региона. Приводятся факторы, которые стали причиной миграции и уменьшения численности сельского населения и разрушения социальной базы и инфраструктуры села. Обосновывается необходимость развития сельского туризма

Ключевые слова: сельская территория, развитие села, сельский туризм, социально-экономическая инфраструктура села.

Постановка проблемы у загальному вигляді. Формування нової аграрної політики в Україні поставило на порядок денний питання сільських територій та їх розвиток, рівно як і питання сільських населених пунктів. Це зумовлено тим, що в рамках нової системи організації сільського господарства та нової адміністративної системи колишні способи організації розвитку села і сільських поселень виявились не функціональними.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Період суспільної трансформації України позначений підвищеною увагою з боку держави до такого складного об'єкту політико-управлінського впливу, як сільські території. Вони перебувають у стані системного реформування, результати якого у значній мірі впливатимуть на процес державотворення в цілому. Відповідно до Указу Президента України «Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села» [1] та приймаючи до уваги трактування В.М. Трегобчука, сталий розвиток сільського господарства й сільських територій має здійснюватися на основі певних фундаментальних принципів і підходів [2].

Дослідженню особливостей розвитку сільських територій та сучасного українського села приділяють велику увагу такі науковці, як О.А. Біттер [3], В.С. Дієспоров [4], В.М. Лич [5], В.В. Онікієнко [6], С.І. Пирожков [7], В.П. Піскунов [8], П.Т. Саблук [9], К.І. Якуба [10] й інші, але це питання і досі залишається повністю не роз'язаним та дискусійним.

Постановка завдання. Потрібно наголосити на тому, що трансформаційні процеси, відповідно до вимог ринкової економіки та ресурсо-екологічної безпеки в самому аграрному виробництві і на селі, перебудова структури сільського господарства, зростання продуктивності земельних угідь й аграрної праці мають не послаблювати, а, навпаки, посилювати увагу до вирішення соціальних та екологічних проблем розвитку сільських територій.

Руйнація системи інститутів централізованого державного управління аграрним сектором економіки в ході його реформування призвела до транзиту функції

регламентування розвитку сільських територій на мікроекономічному рівні. Однак трансформація господарської системи функціонування аграрної економіки відбувалася на фоні поглиблення кризових явищ у сільськогосподарському виробництві. Тому питання розвитку сільських територій ставали другорядними, оскільки необхідно було вирішити проблеми економічного виживання аграрної галузі. Питання пошуку шляхів стійкого та ефективного розвитку сільських територій є досить актуальними сьогодні.

Виклад основного матеріалу дослідження. За традицією функціонування сільських територій пов'язується з агровиробництвом. Дійсно, аграрний сектор формує 17% ВВП та близько 60% фонду споживання населення, а його частка у зведеному бюджеті України за останні роки становить 8–9%, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту. Разом з тим — це 80% території країни, на якій проживає третина загальної кількості населення.

Водночас, 64,7% працюючого населення зайняті поза межами «формального» сектора сільської економіки. Більше того, в деяких регіонах України у сільській місцевості відсутні природні ресурси та умови для ведення сільськогосподарського виробництва. Отже, сільські території є передусім місцем розвитку, який не обмежується агровиробництвом та життєдіяльністю сільського населення.

Тому сільський розвиток як об'єктивний процес, що відбувається в межах відповідної соціально-просторової системи суспільства, не вимірюється виключно показниками аграрного сектора економіки. «Сільські території» як двокомпонентне поняття віддзеркалює властивості емпіричного об'єкта, що має значну кількість ознак, оскільки його внутрішня структура є складною. Ураховуючи родову та видову ознаки поняття, доцільно, по-перше, зважати на галузеву, поселенську, територіальну та функціональну спрямованість розвитку об'єкта, по-друге, розглядати поняття «сільські території» в контексті зі спорідненими поняттями.

Сільські території об'єднують природні, виробничо-господарські, соціальні, політичні складники, що перебувають під управлінським та регулятивним впливом територіальних громад, органів місцевого самоврядування, органів державної влади, бізнесу та громадськості. У свою чергу, ці складники поділяються на елементи, властивості яких розкривають їх сутність і визначають певні функції сільських територій. Сутнісний характер цих просторових утворень знаходить свій прояв у тому, що виробничо-господарська діяльність в їх межах відбувається в безпосередньому зв'язку з природним середовищем. Результати цієї діяльності значною мірою залежать від природних умов і природно-ресурсного потенціалу кожної конкретної території, а землі виступають головним засобом виробництва, причому не завжди сільськогосподарського, що залежить від специфіки сільських територій, їх місцевих особливостей. Сільські території — це не тільки просторовий базис виробництва, а й природне середовище та місце життєдіяльності людей. Саме тому від людини, її культурноосвітнього рівня, професійної підготовки, навичок, вмотивованості, бажання та вміння працювати і господарювати залежить ефективність використання території.

Забезпечення стійкості розвитку сільських територій залежить від якості механізмів їх регулювання, які в першу чергу визначаються параметрами управління ресурсами сільських територій. Не в останню чергу це залежить від можливостей використання потенціалу господарюючих суб'єктів певних територій.

Потенційні та реальні можливості розвитку сільських територіальних утворень визначає їх ресурсно-функціональний складник.

Зв'язок міжресурсами і функціями територій полягає в тому, що функціональність останніх є проєкційо-ресурсного потенціалу, задіяного в процесі розвитку об'єкта. Так само і розподіл функцій сільських територій на пріоритетні і другорядні визначається наявними ресурсами. Причому ефективне задіяння потенційних ресурсів, які раніше не використовувалися, здатне прискорити розвиток територій і навіть змінити їх сутнісні характеристики.

Поселенський складник сільських територіальних утворень представлений переважно руральними за типом забудови і способом життя населеними пунктами, що відрізняються від міст. Система сільського розселення, як і специфіка сільськогосподарського виробництва, наклали певний відбиток і на тип сільських поселень, які за своєю характеристикою суттєво відрізняються від міських.

Соціальний складник сільських територій уособлений сільською громадою, її визначальним соціальним осередком. Визначальним у двох аспектах. З одного боку, у зв'язку з тим, що лише він має здатність вдихнути життя в конкретне сільське територіальне утворення, вміло й ефективно використовувати наявний у ньому потенціал, одержати від нього бажану (очікувану) віддачу, створити передумови для подальшого ефективного розвитку цієї сільської території.

До основних особливостей сучасного розвитку сільських територій досліджуваного регіону слід віднести:

- зменшення кількості сільського населення;
- значна міграція трудових ресурсів в країни ближнього і далекого зарубіжжя;
- руйнування соціальної бази та інфраструктури;
- переваги особистих господарств населення у пито- мій вазі виробництва сільськогосподарської продукції;
- інтенсивний розвиток сільського туризму;
- непрограмований стихійний розвиток сільських територій (рис. 1).

Наприкінці 60-х – початку 70-х років минулого століття, крім міграційних чинників, на стан демографічної ситуації мало вплив соціальне, політичне і економічне рішення керівництва колишнього СРСР щодо інтенсивного залучення жінок в економіку, що призвело до

зниження народжуваності. У 80-х роках ХХ століття відбулося незначне скорочення внутрішньодержавної міграції, яке пояснювали тим, що започаткувався процес старіння сільського населення, а відповідно і його негативний вплив на демографічну поведінку щодо відтворення. Міграція до країн ближнього зарубіжжя, зокрема Росії та Білорусії, представлена в основному чоловіками, що працюють, як правило, на будівництві, транспорті, у сфері нафтовидобутку тощо.

Понад 2 млн. українців сьогодні працює на економіку Росії і виконує функцію головного експортера робочої сили [11].

Незважаючи на більш високий рівень забезпеченості в середньому по Україні, житловою площею (26,1 кв. м. на 1 мешканця у сільській місцевості проти 21,6 кв. м. у місті у 2009 р.), рівень благоустрою сільського житла здебільшого не відповідає сучасним вимогам. Станом на 2009 рік лише 22,2% житлової площі в сільській місцевості були обладнані водоогоном, 25,9% – каналізацією, 31,4% – центральним опаленням, 7,5% – гарячим водопостачанням [12].

У незадовільному стані в селі перебувають об'єкти освіти, охорони здоров'я та культури. Наявна матеріальна база культурно-побутових об'єктів не відповідає чинним нормам.

Рис. 1. Основні особливості сучасного розвитку сільських територій регіону

Джерело: побудовано автором за матеріалами дослідження.

До негативних наслідків у соціальному плані призводить руйнування інфраструктури сільських лікувальних установ. Так, потенціал сільських дільничних лікарень досить тривалий період скорочувався з року в рік, і лише в 2006 році спостерігалася слабка тенденція до певного виправлення ситуації [12]. Слід відзначити, що через високий рівень зношеності основних фондів фактично втрачено потенціал соціальної інфраструктури сільських територій істотно перебільшують офіційні дані.

Вкрай низький сучасний рівень соціальної інфраструктури села створює реальні передумови для погіршення соціально-демографічної ситуації в сільській місцевості. Подолання проблем, що склалися в цій галузі, вимагає безпосереднього втручання держави шляхом фінансування конкретних цільових програм соціального розвитку села.

Недостатньо високий рівень концентрації капіталу сільськогосподарських підприємств позначається на їх ролі та місці в процесах агропромислової та агрофінансової інтеграції. Тому єдиним можливим напрямом розвитку виробничого підприємництва на селі й надалі залишається шлях інтенсифікації використання наявного природно-ресурсного потенціалу. Нині, на нашу думку, акценти повинні ставитися в такій черговості: 1) на соціальній компоненті сільського розвитку – людині; 2) на природному середовищі; 3) на виробництві. Така послідовність розгляду пріоритетів сільського розвитку має за мету створити умови для зба-

лансованого розвитку села шляхом здійснення політики привабливості агропромислового виробництва та комплексного розвитку сільської місцевості.

Однією з позитивних ознак розвитку села в досліджуваному регіоні є поширення агротуризму, який є достатньо перспективною формою, оскільки створює великі шанси для поліпшення життя не тільки селян, а й всього суспільства. Розвиток такого виду туризму не потребує великих затрат, що є очевидним позитивом для власників приватних осель. Звідси й невисока вартість послуг. До того ж подальша розбудова інфраструктури відпочинку на селі дозволить подолати сільське безробіття, котре в регіоні набуло загрозливих масштабів. Особливо вигідно це з огляду на те, що селяни отримують змогу збувати продукцію своїх підсобних господарств відразу на місці – для приготування їжі у приватних готелях та закладах громадського харчування. Відзначимо, що сільський туризм – це одна з основ економічного та соціального добробуту села, так як його не можливо розвивати без розбудови загальної сільської інфраструктури. Прокладання доріг, газопроводів, ліній зв'язку, розвиток сільських господарств, поліпшення санітарно-екологічного стану, відкриття у селах лікарень, магазинів, перукарень, готельно-ресторанних комплексів – все це неминуче тягне за собою туристичний бізнес. До того ж у районах, багатих на історико-культурні пам'ятки, з'являється можливість спрямувати кошти на реставрацію та охорону пам'яток архітектури та інших визначних місць. Крім того, така діяльність спонукає сільських мешканців до самоосвіти, зокрема, до вивчення іноземних мов. До того ж, щоб успішно запроваджувати туристичні послуги, потрібно володіти спеціальними знаннями та навичками.

Висновки і перспективи подальших розробок. Наведена динаміка розвитку, а скоріше руйнування сільських територій в областях досліджуваного регіону є свідченням недоцільного господарювання та нерационального використання земельних ресурсів, що мало місце останніми роками внаслідок непередуманих та економічно необґрунтованих реформ. Подібну тенденцію як для України, так і досліджуваного регіону слід вважати вкрай негативною.

Тому подальші наукові розробки матимуть на меті сформувати систему заходів, які матимуть на меті ефективний розвиток сільських територій в Україні в цілому та в досліджуваному регіоні зокрема, за допомогою на-

ступних кроків: інтенсивний розвиток сільського туризму, розробка та впровадження соціальних програм розвитку сільських територій, відбудовання соціальної бази та інфраструктури села, повернення молоді в село.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села : Указ Президента України від 15 липня 2002 року за № 640/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=640%2F2002>.
2. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / [відп. ред. акад. УААН В. М. Трегобчук]. – К. : Ін-т економіки НАН України, 2003. – 259 с.
3. Біттер О. Рівень життя сільського населення / Біттер О. – Львів : Піраміда, 1996. – 184 с.
4. Дієсперов В. С. Потенціал особистих господарств / В. С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2000. – № 9. – С. 91-96
5. Лич В. М. Трудовий потенціал: теорія та практика відтворення: [монографія] / В. М. Лич. – К.: Наук. світ, 2003. – 313 с.
6. Оникиєнко В. В. Методологические вопросы воспроизводства трудового потенциала / В. В. Оникиєнко // Трудовой потенциал регионов Украинской ССР. – К.: СОПС УССР АН УССР, 1982. – С. 3-19
7. Пирожков С. И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / С. И. Пирожков. – К.: Наук. думка, 1992. – 173 с.
8. Пискунов В. П. Современная концепция трудового потенциала / В. П. Пискунов // сб. научн. трудов. – К., 1992. – 252 с.
9. Саблук П. Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 3-15
10. Якуба К. І. Жінки в трудовому потенціалі села / К. І. Якуба. – К.: ІАЕ УААН, 1998. – 280 с.
11. Варецька О. Соціально-економічне підґрунтя трудової міграції населення України / О. Варецька // Україна, аспекти праці. – 2005. – № 5. – С. 34-40.
12. Статистичний щорічник України за 2009 рік / [за ред. О. Г. Осауленка] // Державний комітет статистики України. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 567 с.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

© 2014

В.В. Попович, кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційних систем та технологій ім. М.О. Браславця

І.В. Колмогорова, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та маркетингу
Одеський державний аграрний університет, Одеса (Україна)

Анотація: Аналізуються особливості сучасного розвитку сільських територій регіону. Наводяться фактори, що спричинили міграцію та зменшення кількості сільського населення та руйнування соціальної бази та інфраструктури села. Обґрунтовується необхідність розвитку сільського туризму.

Ключові слова: сільська територія, розвиток села, сільський туризм, соціально-економічна інфраструктура села

MODERN STATE OF DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORY

© 2014

V.V. Popovich, Ph.D., associate Professor of information systems and technology N.A. Braslava

I.V. Kolmogorova, Ph.D., associate Professor of management and marketing
Odessa State Agrarian University, Odessa (Ukraine)

Annotation: The features of modern development of rural territory of region are analysed. Factors which became reason of migration and diminishing of quantity of rural population and reason of destruction of social base and infrastructure countryside are given. The necessity of development of rural tourism is substantiated.

Keywords: rural territory, development of countryside, rural tourism, socio-economic infrastructure of countryside.